

Mnogi su medijevisti od 19. stoljeća pa sve do novijega doba na razne načine pristupali bosanskom srednjovjekovnom kulturnom prostoru, što je razvidno u mnogim filološkim i povijesnoknjiževnim studijama, među kojima knjiga Herte Kune predstavlja najkompleksniju i najcjelovitiju te posebno preglednu studiju, čiji likovni prilozi uvelike pridonose boljoj percepciji bosanskoga kulturnoga srednjovjekovlja .

Antonija ZARADIJA KIŠ

Rasprave i građa za povijest znanosti, 2009., knj. 9, Karlobaške ljekaruše, ur. Marko Pečina i Stella Fatović-Ferenčić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za medicinske znanosti, Zagreb, 156 str.

Zapisani pučki ljekoviti pripravci višestruko su kulturološki važni jer na jedinstven način razotkrivaju generacijski taloženu kompilaciju empirijsko-vjerske mudrosti u kojoj se spajaju bogobojaznost i prirodoslovstvo. Transmisija toga znanja iz najdubljih je sfera ljudske povijesti koju iščitavamo u pučkim ljekarušama, sljednicama tzv. samostanske medicine, dragocjenim rukopisima za proučavanje ne samo povijesti medicine već i etnologije, antropologije te mentaliteta ljudi određenoga kraja. Uz učinkovitost mnogih biljnih, životinjskih i mineralnih pripravaka, zapisani pučki lijekovi i način njihova pripravljanja neprocjenjiv su ne samo etnomedicinski izvor spoznaja već i filološki trezor koji nudi posebno zanimljiv i jedinstven jezično-književni aspekt istraživanja. Što je dublja prošlost u koju nas uvode takvi zapisi to su važnija otkrića o životu, problemima i tegobama ljudi o kojima danas još uvijek ne znamo dovoljno, a koji su nam u zapisanim ljekarušama ostavili medicinsku kulturu koja je od davnina ponajprije usmena, često na granici s magijom i čarobnjaštvom.

Karlobaške ljekaruše pravi je mali trezor novih starih hrvatskih medicinskih spoznaja uz već postojeće dvije najstarije glagoljske ljekaruše iz 14. i 15. stoljeća (tzv. Strohalova i Milčetićeve) i tridesetak dosad poznatih latiničkih hrvatskih ljekaruša od 17. do 19. stoljeća. Uz etnomedicinska znanja *Karlobaške ljekaruše* su iznimno književno blago koje tek treba razotkriti u bogatoj i raznovrsnoj zbirci recepata iz 1603. i 1707. godine. Autor prve zbirke je izvjesni Jandre Pribimnić, dok je autor druge ljekaruše nepoznat. Nazvane su *karlobaškima* po zapisu lokaliteta na ovitku knjige, iako nije sugurno da su i nastale u Karlobagu. Pismo ljekaruša je latiničko dok je jezik (uz latinizme, hungarizme, germanizme i talijanizme) čakavsko-ikavski sa štokavskim i kajkavskim utjecajem, što je odraz živoga pučkoga govora 17. stoljeća karlobaškoga kraja. Sačuvani pak stari jezični elementi, posebice leksički (npr. *bližika*, *čislo*, *hraniti*) uz sintaktičke i morfološke arhaizme koji pripadaju staroslavenskom jezičnom fondu, odražavaju brižnost prepisivanja iz starijih predložaka o kojima ne znamo ništa, pa čak ni jesu li bili glagoljski ili latinički, premda su neki zapisi u ljekarušama notirani glagoljskim kurzivnim pismom.

Karlobaške ljekaruše su spašene od uništenja marom prof. dr. Željka Poljaka, a pretisnute i transliterirane zahvaljujući upornosti i volji priređivača 9. knjige *Rasprava i građa za povijest znanosti*. Na priređivanju *Karlobaških ljekaruša* sudjelovalo je nekoliko stručnjaka, prema

čijim se priložima, koje slijedi popis ključne i recentne stručne literature, sadržaj knjige dijeli na 4 cjeline obogaćene fotografijama.

Nakon kratkog uredničkog predgovora, prva i ključna studija Željka Poljaka pod naslovom "Karlobaške ljekaruše iz 1603. i 1707. godine s faksimilom i transliteracijom" daje povijesni, jezični, grafijski te sadržajni opis dviju otkrivenih ljekaruša, nakon čega listamo njihov faksimilni prilog u boji, nešto uvećan zbog bolje čitljivosti. Slijedi transkribiran i uređen tekst ljekaruša, čiji su pojedini zapisi teško čitljivi. Zahvaljujući latiničkoj transkripciji staroga teksta s lakoćom čitamo pučke molitve, čarobne riječi i recepte protiv raznih tegoba (zatvora, čelavosti, hemeroida itd.) i bolesti i bolova (temperature, padavice, bolova u želudcu, glavobolje itd.) te protiv raznih uboda, ugriza, neplodnosti i slično. Važan prilog opisima ljekaruša je kratak rječnik, koji uvelike pomaže u razumijevanju mnogih nepoznatih termina. Osim ljekovitih biljaka kao temeljnih sastojaka mnogih pripravaka (posebno mjesto u drugoj ljekaruši pripada ružmarinu, kojemu je posvećen cijeli odlomak pod naslovom "Od moći ku ima rusmarin" uz čak sedam recepata), ljekoviti pripravci sa životinjskim sastojcima su prilično brojni, među kojima čitamo i neobičan lijek protiv padavice koji se sastoji od kostiju lubanje čovjeka skinuta s vješala. Desetak je recepata veterinarske naravi koji su namijenjeni psima i konjima, što upućuje na važnost životinje u čovjekovu okruženju i poseban odnos prema psima i konjima u karlobaškom kraju.

Restauracija i rad na *Karlobaškim ljekarušama* donijeli su još jedno zanimljivo otkriće – pergameni omot korica koji pripada nepoznatom hrvatskoglagoljskom misalu s kraja 14. ili početka 15. stoljeća, nazvan *Poljakov fragment* (Fg Polj) po "spasitelju" *Karlobaških ljekaruša*. Identifikacija odlomka drugi je prilog u knjizi koji je pod naslovom "Omot korica Karlobaških ljekaruša – Poljakov fragment glagoljskoga misala" priredila Sandra Sudec, podastrijevši detaljnu analizu grafije, jezika i sadržaja odlomka uz latiničku transliteraciju s varijantama iz osam hrvatskoglagoljskih misala.

Epilog čine dva rada, znakoviti "Rosmarini laudatio" Vladimira Dugačkoga i zaključni "Hrvatske ljekaruše između medicine, vjere i književnosti" Marije Ane Dürrigl i Stelle Fatović-Ferenčić.

Uz sažetke na engleskome jeziku knjigu zaključuje "Dodatak", koji se sastoji od kratkih bio-bibliografija autora priloga ovoga broja *Rasprava*, čime čitatelj posredno dobiva znanja o aktualnim znanstvenicima čijim znanjem, voljom i upornošću dobivamo u ruke knjigu poput ove, koja svojim sadržajem i slikovitom prezentacijom najsnažnije povezuje prošlost i sadašnjost, a univerzalnošću pripravaka i budućnost ljudskog bića.

Antonija ZARADIJA KIŠ